

Na kraju godine ekonomisti običavaju analizirati prethodnu godinu kako bi mogli prognozirati što će se dogoditi u narednoj godini. Kako je jednom Karl Marx rekao «*novi nastaju u krilu staroga*» to bitne (ali ne i dovoljne) elemente nalazimo u tekućim kretanjima i određenjima koja se institucionaliziraju. Proračun predstavlja temeljni dokument ekonomske politike i, stoga, normalno je da mu se posveti primjerena pažnja. Kada je riječ o Hrvatskoj tada je od proračuna važniji (dokument višeg reda) stand by aranžman s MMF-om. Kao bitan dugoročni kriterij moramo uzeti i primjerenu institucionalnu konvergenciju kako bi ispunili uvjete i potom postali članovi Europske unije. Ovim nisu nabrojani svi čimbenici za prognozu budućih kretanja ali i ovi su dostatni da se uspješno predvie moguća kretanja. Šok, koji se s vremena na vrijeme dogodi, kao takav je nepredvidiv što ne znači da problemima koje šok uzrokuje nije potrebno posvetiti primjerenu pažnju; upravo suprotno. Tako npr. šok o mogućem daljnjem povećanju cijena nafte, nove financijske krize uslijed liberalizacije kretanja kapitala nisu tek prazna upozorenja i pripremajući odgovore na njih smanjujemo rizik.

Vratimo se temi.

Država se može zaduživati u zemlji i inozemstvu kako bi pokrila svoj deficit. Ovim nije rečeno ništa. Međutim, ako razmotrimo učinke zaduživanja u zemlji odnosno u inozemstvu i ako ih kompariramo - problemi koji slijede iz preferencije jednog u odnosu na drugi dug vrlo su značajni kako kratkororčno odnosno (možda i više) dugoročno.

Odabrana tema ovog napisa derivirana je iz stand by aranžmana u kojem je «*dogovoreno*» da će Hrvatska svoje proračunske deficite pokrivati na hrvatskom financijskom tržištu. Upravo umanjivanje, da ne kažem ignoriranje, ovog stava MMF-a čini mi se nedopustivim marginaliziranjem problema koje će oni otvoriti.

Inozemni dug posljedica je uvoza roba i/ili usluga iz inozemstva i svoj odraz nalazi u platnoj bilanci odnosno zemlje. Kada se država zadužuje u inozemstvu ona račun prebacuje na buduće generacije, s jedne strane, i, s druge strane, povećava potražnju za deviznim sredstvima u budućnosti. U sadašnjosti zaduživanjem država povećava svoje rashode (vrijedi i za tuzemni dug) čime, s obzirom na neelastičnost javnih rashoda, dugoročno definira finalnu raspodjelu raspoloživog proizvoda. Sve je idilično jer uvoz roba na kredit povećava potrošnju svih aktera (ne linearno i ne pravedno – sic!) upravo za iznos deficita. Tako zaposleni putem poreza i doprinosa samo djelomično pokrivaju socijalne tenzije jer glavninu «*pokriva*» dug. Zaduhivanje u inozemstvu ima, upravo zbog toga, učinak droge. Kad jednom probleme počinjete rješavati zaduhivanjem; na to se naviknete i postajete ovisni o dugu a potreba za dugom kontinuirano jača. Slučaj hrvatskog inozemnog duga dobro interpretira moje stavove.

Moguće je raspravljati o tome da li je neki dug velik ili nije, da li je podnošljiv za gospodarstvo ili nije kada se zaduhujemo za razvoj; zaduhivanje za pokrivanje finalne potrošnje je nedopustivo osim kao društveni ekces. Društveni ekces zbog toga jer je društveni sustav nadsustav gospodarskom sustavu pa, prema teoriji sustava, sustav višeg reda određuje (derivira) ciljeve svojim podsustavima bez obzira na povećanje entropije (zbog izravnih i neizravnih učinaka) odnosno podsustava društvenog sustava. Jednostavno rečeno nivo socijalne zaštite u bilo

kojoj zemlji, pa prema tome i u Hrvatskoj, (posebno u kratkom roku) ne dopušta snažavanje potrošnje javnih dobara ispod određenog standarda.

Uzgred napominjem da prodaja «obiteljskog srebra» predstavlja alternativu zaduživanju sa jednakim učincima. Tako je konfiskacija društvenog vlasništva i prihodi temeljem njegove prodaje u analizi dogođenog je jednako zaduživanju, pa, prema tome, valja inozemnom dugu pribrojiti prihode od prodaje Ine, HT-a, itd.

Zaduživanje u inozemstvu za pokrivanje finalne potrošnje predstavlja ograničenje za budućnost jer se za iznož kamata umanjuje budući domaći proizvod, s jedne strane, i, s druge strane, kontinuirani deficiti proračuna jasan su pokazatelj da nema anticikličke politike kao dio duroročne politike već je to ekonomska politika sa učincima vatrogasaca koji gaseći požar uzrokuju mnoge štete. Kao što znamo ponekad cijena gašenja može biti veća od vrijednosti sačuvanih dobara.

Za unutarnji dug kažemo da je intergeneracijski jer se umjesto povećanja poreza preferira zaduživanje i tako njihovo premještanje u budućnost. Upravo (ali ne samo) zato moja podjela poreza ima vremensku dimenziju: porezi na prošlost, porezi na sadašnjost i porezi na budućnost; imovina, dohodak, javni dug - repektivno. Deficit proračuna je «veza» između monetarno-kreditne i fiskalne politike i upravo deficit briše različitost ovih dviju politika; u uvjetima globalizacije stvaari se samo još više usložnjavaju.

Kada je riječ o tuzemnom javnom dugu tada pokrivanje deficita ima inflatorni pritisak što nije slučaj s inozemnim dugom. Upravo je u tome «kvaka 22» zašto je dosadašnja hrvatska vlast preferirala inozemni u odnosu na tuzemni dug. Naime, i pored ekspanzivne monetarno-kreditne politike od Antiinflacijskog programa iz 1993. godine nije došlo do inflacije jer je svaka emisija novca (potražnja) bivala pokrivena uvozom (ponuda). I sada kada će se smanjiti mogućnost pokrivanja proračunskog deficita države u inozemstvu njegovo pokrivanje na domaćem tržištu izazvat će inflatorni pritisak. Ovo se neće dogoditi samo u dva slučaja. Kućanstva i tvrtke morale bi ostvariti štednju koja bi bila jednaka deficitu koji se pokriva na domaćem financijskom tržištu. I drugi, kratkoročno mogući, da se ostali sektori za iznos deficita koji se pokriva nadomćem tržištu zadužuju u inozemstvu. Prvi slučaj predstavlja pravo rješenje nagomilanih problema, a drugi slučaj nastavak dosadašnjeg scenarija s tim da se u obvezi prema inozemstvu sada pojavljuju drugi subjekti a ne država, iako je ona zapravo korisnik tog duga. Upravo je zato gospodarska ovisnost tako velika kao stanje i rastuća kao kretanje. Naime, internacionalizacija banaka je značila predaju nacionalne štednje inozemnim čimbenicima koji je koriste sukladno svojim ciljevima koji mogu, što često i jesu u suprotnosti s interesima Hrvatske. Sada će se stvari dodatno dramatizirati jer će «domaće banke» postati kreditori države. I, ako sam u pravu, razvija se dužnički mentalitet o kojem su sociolozi rekli svoje a ja njihove ocjene prihvaćam.

Da ne duljim, jer ovaj napis smatram samo predložkom za razmišljanje svima: građanima jer su izbori na vratima, privredi jer je to realno ograničenje i državi da promjeni ovu neprihvatljivu ekonomsku politiku. Ono što predviđam u slijedećoj godini je restriktivna monetarno-kreditna politika i rast nelikvidnosti s inflatornim pritiscima. Proračun za 2005. godinu pokazuje mnoge probleme koji nas čekaju i neće biti riješeni. Otklon od takvih kretanja može biti samo (1) nova

ekonomska politika i (2) novi krediti ili još ubrzanija «rasprodaja obiteljskog srebra» bez obzira na cijenu. Vjerujem da Vlada o ovim problemima vodi računa i da će me svojim rješenjima demantirati. Nažalost dosadašnje vlade to nisu učinile. Što više iznenađujuće učinkovito su iz dana u dan kvarile «krvnu sliku» hrvatskog gospodarstva.